

I kärlekens spår

FATABUREN 2012

I kärlekens spår

I kärlekens spår

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2012

Red. Christina Westergren

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Fataburen 2012
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Bildredaktörer Jonas Hedberg och Marie Tornehave
Översättning till engelska Comactiva Translations AB
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsfoto Hans Malmberg, Nordiska museet. Bilden är beskuren
Sid. 2 Förlaga till tatuering utförd av Mathias Sjöblom, Nordiska museet

Tryck Elanders NRS Tryckeri, Huskvarna 2012
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 551 1

Foto KW Gullers, Nordiska museet.

Hundra år av arkiverad kärlek

Han åtrådde henne tvärs igenom berget.
Men villkoren som restes var ett nytt berg.
Först skulle han bryta all vinterns is
Fram till vårens såningsställen.
Sedan skulle han hugga sig genom vårsnåren
Fram till hängiven sommarskog.
Där skulle han möta henne.

Ur *Cikada* 1953

JONAS ENGMAN är fil.dr
i etnologi, universitetslektor
vid Stockholms universitet
och intendent vid Nordiska
museets arkiv. Ritualer är ett
specialområde i hans verk-
samhet.

I en av sina dikter beskriver Harry Martinson drängens starka åtrå och längtan efter sin käresta. Så ser kärleken i bondesamhället ut när den framställs av en känd föreläsare för den svenska modernismen. Martinson, med egna smärtsamma erfarenheter av ett fattigt jordbrukarsamhälle, lånar stildrag från sägnens och sagans värld med dess paradoxer och till synes omöjliga uppdrag och hinder som måste övervinnas för att hjälten skall nå målet. I dikten blir kärlekens hinder så konkreta att man som läsare känner drängens obändiga vilja att ta sig förbi dem för att förverkliga sin kärlek. Just sådana oerhörda

och paradoxala barriärer finner man också i sagan. Enligt sagoforskaren Max Lüthi hänger dessa paradoxer samman med sagans abstrakta stil, vilket skiljer sagan från många andra former av berättande. I Martinsons romantiserade skepnad är kärleken stark och symbolisk. Men hur ser andra kärleksskildringar från det svenska bondesamhället ut? Vad kan vi hitta i Nordiska museets arkiv?

I den så kallade folkminnessamlingen har museet samlat ett omfattande folkloristiskt material som rör det svenska och nordiska förindustriella samhället, från 1800-talets senare del och en bit in i 1900-talets snabba samhällsomvandling. Hur framträder kärleken i detta material? Jag har valt ordstäv, övernaturliga väsen, ritualer, magi och en frågelistas om kärlek från början av 2000-talet som utgångspunkt.

Åtrå och ironi

I ordstäven är världen som regel tillspetsad och vi befinner oss i ironins och karikatyrens värld, i vilken människors utseende och beteende förlängs men inte görs oigenkännliga. Komik och humor spelar oftast på normer och kulturella uppfattningar om vad som är rätt och fel. Ordstäv, eller med en annan term, wel-lerism, kännetecknas av ett kort språkligt uttryck med ett citat och en anföringssats. I ordstäven möter vi »flickan«, »pigian«, »bonden«, »prästen« och andra gestalter från bondesamhället som får uttala ironier, för att inte säga cynismer. Till formen är stäven slagfärdigt komiska, även om komiken för oss i dag inte alltid är uppenbar. För att bli begripliga är ordstäven, liksom all folklöre, beroende av kontext, dvs. kunskap om social ordning och värdesystem.

Bondesamhällets människor levde nära djuren. Höstplöjning vid Ögån i Lima, Dalarna.
Foto Elin Jansson, Nordiska museet.

Kärleken uttrycks ofta på ett drastiskt sätt och vi finner både det jordnära och det sublima. Lyssna på följande stäv upptecknat 1941 i Hälsingland: »Det tägs (smakar) karl, sa gammaljänta, när brömsen betna i hälen.« En annan variant av detta stäv är lite mer lättolkat: »Det smakade ändå karl, sa pigan, kysste tuppen.« Kopplingen till djur återfinns i flera stäv. I ett heter det: »Smaken är allt olika, sa tösen, när ho kysste kalven.« Exemplens drastiska komik kretsar kring blandningen av de grundläggande kulturella kategorierna människa och djur. Man kan tolka skämten som

illustrationer av att människor i det gamla bondesamhället levde nära djuren och säkert hade ömma känslor för dem. Men man bör inte se skämtet som uttryck för erotisk kärlek. I det förindustriella samhället fanns få tillfällen att möta personer av motsatta kön och då kan man skämta om att djur får duga, i brist på bättre. Att en piga i verkligheten skulle kyssa en kalv är långsökt. Men genom omvandlingen till folklöre träder vi in i en värld av paradoxer som kastar om roller mellan djur och människor: den kulturella ordningen utmanas.

När vi möter kärleken i ordstaven är den avskalad och oromantisk. Män och kvinnor är synnerligen typifierade, nästan helt utan identifierbara känslor, men på samma gång uttrycker de ti-

dens levnadsvillkor på ett direkt sätt. Det är lång väg till den upphöjda och idealiserade borgerliga kärleken. Talesätt och ordstäv antyder en ganska jordnära och krass syn på kärleken i bondesamhället. Vi finner samma tendens i folksagorna. I Aarne-Thompsons sagokatalog från 1961 *The Types of the Folktale* finns en underkategori till skämtsagorna som kallas »stories about married couples», på svenska närmast »sagor om gumman och gubben». I dessa berättelser är könsrollerna skarpt skurna, närapå i karikatytrens form.

Att döma av de erotiska folksagor som de berömda sagosamlarna Asbjørnsen och Moe utgav under sent 1800-tal, måste erotiska – för att inte säga pornografiska – folksagor och sägner ha varit populära. Men i sagoutgåvor och sagokataloger finns inte denna sorts humor särskilt ofta representerad. Däremot kan man hitta

Nyårskort i Nordiska museet.

en del i folkminnessamlingen, till exempel i de insamlade vit-sarna från 1970- och 1980-talen, men också i ett material om Bellmananekdoter, insamlade med en frågelista 1938. I det senare materialet är den sexuella tematiken både tillspetsad, uttaland och utmanande. Motivmässigt har berättelserna om Bellman från det sena 1800-talet en hel del gemensamt med sagoberättandet. Vi får en bild av ett njutningsfyllt liv i Fattigsverige, där den kroppsliga kärlekens fulländning sker »under dunbolster, på höskullar och i Guds fria natur«, som folkloristen Ulf Palmenfelt skriver.

Övernaturlig erotik – och onaturlig?

Övernaturliga väsens kärleksliv återkommer i traditionsuppteckningarna. Skogsrået är ett övernaturligt väsen som gärna visade sig för män i skogsmiljöer. Flera folklorister har behandlat ämnet. Gunnar Granberg har beskrivit skogsrået just som ett kvinnligt erotiskt väsen, som lockade ensamma män i fördärvet med sina förförelsekonster. Ofta blev förförelsen förklaring till att män försvunnit i skogen. Som regel beskrivs dessa väsen som kvinnliga och så vackra att de gör män tokiga. Bengt af Klintberg drar slutsatsen att traditionerna om rån har utformats av män. Han beskriver också ett fall där en ung dräng påstås ha haft sexuellt umgänge med ett skogsrå och döms till döden.

Även de övernaturliga själva tillskrevs behov av kärlek. Under pingstnatten, framgår det av en uppteckning gjord i Södermanland 1943, kunde skogsrå och sjörå mötas »i någon glänta vid sjö och dansa med varandra«. Intressant nog berättas det här om pingstnatten, ett av de tillfällen när ungdomar också på sina håll kunde vara ute om nätterna.

Många så kallade rådarväsen förknippas med sjukdom och olycka liksom med försvinnanden. En uppteckning gjord 1929 på Gotland berättar att havsfrun (sjörået) var »manfolksgali» under lysningstiden och kunde rycka den blivande brudgummen från bruden. Här hotar alltså den övernaturliga världen människornas äktenskap och en socialt viktig institution. I en uppteckning från Dalsland 1922 tar sig sjörået ända upp till en gård och rövar bort en Dalslandsbonde: »Sjörån gick en gång för 80 år sedan till en gård i socknen. Hon gick till gården mellan ett par aplar och lockade bonden på gården med sig. När han kom tillbaka, var han virrig och tystlåten.»

Ett övernaturligt väsen som kanske mer än andra förknippas med erotisk laddning är maran. En flicka, vars mor dragit över sig en fölhinna för att lindra förlossningen, kunde förvandlas till mara och rida män om nätterna. I en del uppteckningar om maran är den sexuella handlingen uttalad: »Töser som inte kunde få nog av ett manfolk, förvandlade sig till mara och red manfolk som de tyckte om. Om det var ett fruntimmer som ridit var hans lem blå på morgonen.» I många uppteckningar blir det tydligt att maran drivs av en svårtyglad åtrå till en viss man eller män i största allmänhet – hon utmanar på så sätt uppfattningen att den kvinnliga sexualiteten skall vara passiv. Det tycks också som människornas kärlek är hotande och provocerande för de övernaturliga.

I arkivmaterialet finns även exempel på kärlek mellan djur och människa. Men den framträder inte alltid i folklorens form, utan i rättegångsprotokoll som detta från Svea hovrätt. År 1675 ställdes den unge drängen Ulff Andersson inför rätta för tidelag. Sexuella handlingar mellan djur och människa var belagt med dödsstraff. Anledningen torde ha varit rädsla för att den presum-

tiva avkomman skulle vara en blandning av människa och djur. Vanligen dödades även djuret och begravdes i samma grop som förövaren. Under rättegången vittnar flera av drängen Ulffs tidigare arbetsgivare om hans intima umgänge med djuren i stallen. Av protokollet framgår att den stackars drängen till sist erkänner brottet. Han döms till döden och avrättas sorgligt nog, bara 23 år gammal. Ett starkt intryck efter genomläsning av rättegångsprotokollen är att drängen Ulff erkände trots att han antagligen inte begått de påstådda handlingarna. Den kärlek som det ironiseras om i ordstaven, blir här blodigt allvar.

Ritualerna och kärleken

Ritualer är särskilt viktiga institutioner som bidrar till att den sociala organisationen – samhället – håller ihop. Ett bröllop berättar således mer än att två människor ingår äktenskap, eftersom äktenskapet är en samhällelig institution. Bröllopet visar också upp för omvärlden att samhällets ordning fortlever.

I vårt eget samhälle ser vi gärna att äktenskap bygger på förälskelse och äkta kärlek. I bondesamhället fanns säkert drömmen om kärlek, men äktenskapen som ingicks präglades av rätt stor pragmatism – det gällde att trygga försörjningen och att behålla social status. Inte sällan var äktenskapet en ekonomisk överenskommelse mellan två familjer. Kärleken och känslorna kom i andra hand.

På många håll i bondesamhället var den sociala kontrollen stark och ungdomar kunde inte utan vidare mötas utan de vuxnas närvaro. I en uppteckning från Västergötland berättas att ungdomarna samlades vid en källa under pingstnatten. I Halland berättade en pastor att ungdomar på lek klädde sig som pingst-

brud och pingstbrudgum. Pastorn konstaterar att brudgummen inte alls skulle förväxlas med en tilltänkt brudgum – vem det skulle bli avgjorde föräldrarna: »Emellertid var det ej utan, att de äldre ifråga om bestämmandet af bruden och brudgummen gäfvos sina välmenta råd, som merendels åsyftade en möjligen vigtigare och varagtigare förbindelse i framtiden.»

Enligt vissa tolkningar har pingstbruden medeltida anor och motsvarighet i flera områden i norra Europa. Enligt etnologen Nils-Arvid Bringéus finns ett mönster av ungdomsgillen under sommarhalvåret, där alla ungdomar förväntades vara med.

En parallell till pingstens institutionaliserade flirt, är skottdagens idé om att kvinnor får fria. För de flesta på landsbygden i det förindustriella samhället förknippades skottdagen den 23 februari med olycka. Då gällde det att undvika stora och viktiga arbeten. Men i borgerliga kretsar under 1800-talet kom dagen alltmer att stå för en symbolisk rollomkastning: kvinnor – mest yngre – sades få fria denna dag. Den sociala ordningen var med andra ord omvänd. I många uppteckningar blir man upplyst om att kvinnorna nog i verkligheten inte friade, utan snarare flirtade och bjöd in pojkar till flirt. Ett exempel är att en flicka kunde ställa en blomkruka på förstukvisten hos den tilltänkte. Om den togs in i huset sågs det som ett tecken på att mannen var intresserad. I andra uppteckningar får vi veta att flickor på skoj skickade flirtiga meddelanden till de ogifta något äldre männen i byn, troligtvis för att retas.

En annan institution där ungdomar möttes är det så kallade nattfrieriet. Nattfrieriet kunde innebära att byns ogifta män tågade runt i byn till de ogifta kvinnorna. Den som hade tur kunde få komma in och fullt påklädd lägga sig på soffan bredvid den tilltänkta. I en del områden gick både flickor och pojkar runt i byn

och par om par. Flickorna bäddade ner sig hemma och pojkarna uppvaktade sedan flickorna enligt ett ritualiserat mönster. Den friande pojken lämnades till sist ensam med flickan. Att ostört få ligga och prata med en flicka var något eftersträfvansvärt, skriver etnologen Orvar Löfgren, och ömhetsbevis, särskilt kroppsliga, ansågs genanta och löjeväckande. Nattfrieriet gav möjlighet till en viss intimitet mellan könen. Som regel ledde förmodligen nattfrieri till äktenskap, vilket kan förklara att det var en socialt accepterad föräktenskaplig förbindelse.

Vägen till giftermål och bröllop var tämligen lång i bondesamhället. Förlovning och lysning föregick bröllopet, och ofta togs lysning ut långt innan vigseln. På en del håll skämtades det om att det blivande brudparet hade brutit benen i kyrkan, något som till exempel i Dalarna markerades med så kallade krycketrän. Dessa träd kunde vara höga tallar som byinvånarna högg ned och reste utanför gården. Inte sällan fanns en skämtsam och lekfull ton i olika ritualer före giftermålet, en ton som går igen i senare tiders svensxor och möhippor.

Att giftermålet tidigare främst var en ekonomisk och social inrättning gör att det ur vissa synvinklar var viktigare än i vår tid. Bröllopet markerade den äktenskapliga föreningen tydligt och gav den en fysisk gestalt. En äreport kunde till exempel resas när de nygifta kom hem efter vigseln. Ibland var äreporten gjord av nedhuggna tallar som krävde mycket stor ansträngning att resa, ibland var den något enklare.

När fotografen började bli vanlig vid sekelskiftet 1900 avbildades framför allt högtider, särskilt bröllop. På fotografierna ser människorna i bondesamhället ofta ganska allvarliga ut. Bilden från ett dubbelbröllop i Gesäter i Dalsland visar brudparen och några bröllopsgäster. De befinner sig ute i snön, uppställda inför

Bröllopssträd längs
vägen genom byn i
Lenhovda, Småland.
Foto Mats Rehnberg,
Nordiska museet.

»Bröllopsmaj.« Allé
och äreporten där
enarna och granarna är
behängda med mång-
färgade pappersband.
Västergarn, Gotland.
Foto Gunnar Jonsson,
Nordiska museet.

»Äreport för bryllupstassen«, klädd med björklöv i Burs, Gotland.
Foto Gunnar Jonsson, Nordiska museet.

K. Tappers dubbelbröllop i Gesäter, Dalsland.
Foto Petrus Johansson, Nordiska museet.

kameran. Kanske är platsen vald med tanke på ljuset. Brudparen håller varandras händer, men visar i övrigt ingen affektion och det är svårt att utifrån bilden få en känsla för deras sinnesstämning.

En kontrast är bröllopsfotografiet från en göteborgsk bankirfamilj, taget 1896. Bilden ger ett helt annat intryck än bilder från landsbygdsbröllop vid samma tid. Detta sällskap utstrålar avspändhet inför situationen och vi ser också fysiska uttryck för

Bröllop den 28 december 1896 i bankdirektör J. Ahlbergs mors hem,
Östra Hamngatan 2 i Göteborg. Foto Nordiska museet.

ömhet. En tydligt välmående släkt som tycks vara bekväm inför kameran och kostar på sig att skämta.

Genremässigt har bilderna samma motiv. De är tagna i samma rituella sammanhang och med samma önskan att dokumentera en högtid i livet. Men samtidigt antyder de att det fanns betydande sociala och kulturella olikheter i Sverige. Människor levde under olika förhållanden och kärlekens uttryck skiljde sig.

Blommor och urin i kärlekens magi

Magi innebär att någon med speciella beteenden försöker påverka människor eller krafter på annan plats eller till och med i en annan dimension. I arkivmaterialet är beskrivningar av magiska tekniker för att påverka en annan persons känslor framträdande och för det mesta också konkreta och jordnära. Metoderna är många, men de bygger ofta på att man ska använda den egna kroppen som medel. Man överför symboliskt en bit av sig själv till någon annans kropp vilket ger ett släktskap. Råden är ofta bestämda i tonen: »Om en kvinna vill vinna en mans kärlek, så ska hon låta sin urin i kaffet, innan hon ger honom det.« I samma syfte kunde man lägga hår i den tilltänkta mat. Ett annat exempel på magiska tekniker är att rycka kronbladen från en blomma samtidigt som man yttrar »älskar, älskar inte«. Här finns en föreställning om viljans kraft tillsammans med en önskan att förutsäga det okända och bemästra det. Från Västergötland finns en uppgift om den sortens magi som lyder: »Om flickorna tog en mogen maskros och blåste på fjunet så kunde de se hurudan hårväxt deras tillkommande skulle få, om han skulle bli skallig.« Uppteckningen gjordes mellan 1936 och 1939 av en underofficer i Västergötland, som

samtalade med »åldringar«. Uppenbarligen är det betydelsefullt om den tillkommande blir skallig eller inte, ett kroppsligt tema som vi känner igen i vår egen tid.

En beskrivning av en tyda, dvs. ett försök att förutsäga framtiden genom att tolka förhållanden i naturen m.m., finner vi från Ångermanland: »När jag var barn, var jag ibland i Yttersel, Amundsjö socken, hos min mormor. Där brukade flickorna på midsommarnatten gå till en rågåker och välja sig tre strå, som de knöt omkring, medan de tänkte sig en pojke för varje strå. På morgonen gick de dit och såg efter vilket strå som vuxit längst under natten. Den pojke, som de tänkt sig för det strået skulle de ha.« Den magiska tekniken i detta exempel bildar en allegori, där kärlekens växtkraft direkt motsvaras i grässtråna.

Enligt etnologen Per-Arne Östling betraktades kärleksmagin i det förindustriella samhället som rätt hotfull och farlig. Skälet var att en människa troddes kunna påverka en annan mot dennes vilja. Äktenskap som grundades på magiskt erövrade kärlek sades också bli olyckliga, ett uttryck för att magin hotade samhällsordningen. Man kan säga att magin inte bara var farlig på grund av att den åkallade okända krafter, utan att den också kunde vara socialt farlig.

Ofta var magi knutet till vissa dagar på året, när det gällde kärlek kanske främst till midsommar, som här i en uppgift från Leksand 1912: »Midsommarnatten skulle den flicka, som ville ta reda på vem som skulle bli hennes tillkommande gå spritt naken ut på förstubron, som hon skulle sopa bakfram, dvs. sopa utifrån och inåt dörren och vändande ryggen mot denna. Hon fick inte se upp förrän hon hade slutat, men om hon då såg någon gosse gå förbi skulle han bli hennes tillkommande. Förmågan att se in i framtiden framkallas alltså genom att arbetsuppgiften utförs bak-

vänt, en ganska vanlig magisk teknik. I Bohuslän kunde midsommarnattens magi utnyttjas på följande sätt: »Midsommarnatten skulle tre flickor, lika många pojkar under obrottslig tystnad besöka sju gården eller inhägnade områden och var hämta en ros på varje ställe, och binda dessa till en bukett, som vid hemkomsten lades under huvudgården, så skulle man i drömmen få se sin blivande fästman eller fästmö.«

»En och annan gång älskar jag till och med mig själv«

År 2006 skickade Nordiska museet en frågelista betitlad Kärlek till en stab av meddelare. I svaren kan man läsa mycket personliga och intima berättelser om upplevelser, känslor och erfarenheter av kärlek. En del meddelare berättar om sin sexualitet i mogen ålder. I detta material är kärleken om inte ljuv, så i alla fall beskriven i känslotermer. Gemensamt för många av svaren är att mötet med den stora kärleken också innebär en vändpunkt i livet. En kvinna berättar i ett svar om mötet med sin blivande man. Hon är noga med att tidsbestämma händelsen till »Olovsdagen den 29 juli«, vilket understryker dess betydelse i hennes livslopp. Den dagen for hon till lanthandeln för att handla godis. Invid affären fanns en militärförläggning och där fick hon syn på sin blivande man: »En av männen tittade på mig och jag hade aldrig tidigare sett så vackra ögon. Långa ögonfransar och en blick så god. Vi bestämde att vi skulle träffas på kvällen. Sedan dess har det bara varit vi två. Ett år senare förlovade vi oss och efter ytterligare ett år gifte vi oss. Vi var så fatiga, men strävade åt samma håll.«

I ett annat meddelarsvar får vi en mer mångfasetterad bild av kärleken genom en kvinna som under livet haft flera förhållan-

En kvinna vid spegeln 1935. Älskar hon sig själv eller tillhör den formen av kärlek en senare tid? Foto Bergne, Nordiska museet.

den som hon själv beskriver som delvis olyckliga. En av frågorna i frågelistan handlar om kärlek av olika slag. Hon svarar: »Jag älskar ganska intensivt fortfarande. Katter och hundar, viss konst och litteratur, vackra och originella människor (män och kvinnor) ibland även mindre vackra människor med stor personlighet. En och annan gång älskar jag till och med mig själv. Det är sällan men det händer.«

En faktor som bidrar till känslodjupet i dessa meddelarsvar är att de flesta är inlemmade i en längre livsberättelse, där kärleken ges både ett socialt och ett individuellt sammanhang.

Texten och upplevelsen

Kärlekens uttryck är kulturellt bundna. I folkminnesarkiven finns kanske inte själva kärleken arkiverad, men en mängd uttrycksformer som har gett människor möjlighet att gestalta en av de viktigaste mänskliga erfarenheterna. Merparten av det material som denna uppsats kommenterar är insamlat med hjälp frågelistor sammanställda av forskare och tjänstemän med olika intressen. De tidiga frågelistorna är inriktade på folklorens form i första hand. I det senare materialet – exempelvis frågelistan från 2006 – är formen underordnad innehållet. Det är också i denna frågelistas som vi får de mest känslonära beskrivningarna. Att insamlarens intressen präglar materialet blir extra tydligt när det handlar om kärlek.

Så även om det vore frestande är det problematiskt att utan vidare dra slutsatser om att upplevelsen av kärlek i bondesamhället skulle vara annorlunda än upplevelsen av kärlek i vår tid. Men om vi sätter kärlekens folklore i ett socialt och kulturellt sammanhang, kan vi ana att kärleken som vi ser den mycket väl kan

ha varit annorlunda i det förindustriella samhället. Den romantiska kärleken tycks inte ha idealiserats annat än i högre ståndsmiljöer. Det är särskilt under 1800-talet som den moderna, idealiserade kärleken blir ett självändamål som präglar människors synsätt.

Folkloristen Inger Lövkrona ger i en studie av ett gotländskt trolldomsfall ett till synes grymt exempel på att moderskärleken kan utmanas. En kvinna hade en son som av allt att döma fått utvecklingsskador, för att tala med vår tids termer. När barnet nådde tio års ålder beslutade hon sig för att en julnatt ställa ut sonen på gödselhögen. På morgonen var pojken död. Orsaken till handlingen var att hon av två bekanta blivit övertygad om att pojken var en bortbyting, dvs. egentligen ett trollbarn. Enda sättet att få trollmamman att byta tillbaka sitt barn var att åsamka barnet lidande. När pojken påträffades död, noterade man att hans lemmar var »helt normala«, vilket skulle visa att pojken verkligen var en bortbyting. Man kan därför säga att modern agerade förnuftigt, med utgångspunkt i den tidens kunskaper och värderingar. Det finns en enkel kausalitet – orsak-verkan – i resonemanget. Inger Lövkrona vill i artikeln visa att moderns i våra ögon grymma beteende i själva verket var en form av moderskärlek, en kärlek som Lövkrona menar är universell och oförändrad. För Lövkrona blir denna form av barnamord ett utslag av »det patriarkala förmoderna samhällets könsmaktsstrukturer« och inte i första hand ett exempel på grymhet eller bristande moderskärlek.

En annan synpunkt är att kärleken så som den kommer till uttryck i det folkloristiska materialet i Nordiska museets arkiv är tvåkönad och heteronormativ. Homosexuell kärlek nämns ytterst sällan. Om detta speglar bondesamhällets tabun och avsak-

Ungdomar från Heden med dragspel och trättgrammofon. Lima i Dalarna.
Foto Anna Larsson 1924, Nordiska museet.

nad av berättelser eller om nedtecknaren undvikit vissa skildringar är svårt att säga.

I ett arkiv är människor frånvarande. I det material som jag ovan presenterat framträder människor och mänskligt samspel i texter – känslorna har tagit vägen via det skrivna ordet. Kärleken är doftlös, ljudlös och okroppslig. Den kan också beskrivas som abstrakt och icketaktil. Men samtidigt går så mycket av den arkiverade kärleken att känna igen. I texterna liksom i vårt senmoderna samhälle är kärleken såväl upphöjd och hyllad som vardaglig och självklar.